

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЙ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Харченко А. С.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ключові слова: моральний розвиток, особистість, теорія, адаптація, автономна мораль, інтеріоризація.

Keywords: moral development, personality, theory, adaptation, autonomous morality, internalization.

Насьогодні розгляд проблеми морального розвитку особистості відрізняється різноманіттям теорій та міждисциплінарною традицією її вивчення. Аналіз теорій морального розвитку в психології виявляється надзвичайно актуальним у зв'язку з необхідністю визначення його закономірностей та формування моральної цілісності особистості.

У зарубіжній психології теоретичні моделі морального розвитку особистості представлені в когнітивному, психоаналітичному та біхевіористичному напрямках.

На думку Ж.П'яже [4], представника когнітивного напрямку, моральний розвиток – це процес адаптації до вимог соціального середовища, а еволюція моральної свідомості відбувається паралельно розумовому розвитку дитини. Також Ж. П'яже вважає, що розвиток моральності проходить такі стадії: етику примусу (діти вважають правила фіксованими) та етику співробітництва (діти визнають, що правила можна змінювати за спільною угодою).

Тобто в розвитку моральної свідомості діти рухаються від гетерономії (керування інших) до автономії (самоврядування). Етика примусу переходить в етику співробітництва, коли дитина починає вважати мотиви, наміри важливішими за наслідки вчинку.

За Л. Кольбергом, виділяється три рівні морального розвитку: доморальний рівень (поведінка дитини визначається зовнішніми обставинами; моральні рішення дитини характеризуються егоцентризмом і ґрунтуються на особистому інтересі); конвенційний рівень (поведінка дитини будується з орієнтацією на принципи інших людей; автономна мораль (дійсна моральність досягається тільки на цьому рівні; людина судить про поведінку, виходячи з власних критеріїв, що пов'язане з високим інтелектуальним розвитком) [Там само]. Також Л. Кольберг визнає, що між типами моральної орієнтації і конкретними віковими групами немає жорсткого зв'язку. Послідовність стадій універсальна: одна й та сама для різних культур. Якщо лю-

дина досягла постконвенційного рівня (автономної моралі), коли вона не приймає власне суспільство, то незалежно розмірковує про те, яким повинно бути досконале суспільство.

В психоаналітичних концепціях моральний розвиток трактується як поступова зміна механізмів регуляції поведінки – від регуляції її на основі принципу задоволення до регуляції поведінки згідно з принципом реальності [6;7]. Те, що забороняють батьки, є втіленням соціальних норм і вимог суспільства. Через механізм ідентифікації з батьками в дитини починає формуватися система внутрішніх моральних норм. Це відбувається завдяки подоланню едипового комплексу (інтерналізації супер-его) [6]. Тобто дитина починає сприймати заборони, що йшли від батьків, як власні заборони стосовно самої себе. Сформована таким чином моральна інстанція (супер-его) дозволяє дитині поставити під контроль власні бажання.

Представники теорії соціального наuczіння (наприклад, А.Бандура), приділяють значну увагу наслідуванню рольових моделей та системі винагород і покарань, що приводить до закріплення нових форм поведінки [7]. Соціальне наuczіння відбувається завдяки підкріпленню.

На думку А. Бандури, наuczіння може здійснюватися шляхом спостереження за поведінкою інших людей [7]. Поведінка, яку демонструють батьки в сім'ї, однолітки в групі, стає моделлю поведінки, яку наслідує дитина.

Основи теоретичних підходів до

аналізу морального розвитку дитини у вітчизняній психології закладені Л.С. Виготським [2] в його вченні про генезис вищих психічних функцій та О.М. Леонтьєвим [5] в його положенні про психічний розвиток як результат привласнення дитиною соціально-історичного досвіду, яке відбувається через оволодіння моральними зразками шляхом інтеріоризації соціальних норм.

Для того, щоб у дитини сформувались внутрішні етичні інстанції, необхідно забезпечити засвоєння нею змісту моральних норм і правил поведінки, викликати емоційне ставлення до них та створити умови для реалізації моральних мотивів у конкретно-значущій ситуації. Це можливе за умови досягнення дитиною певного рівня розвитку вищих психічних функцій.

Л.С. Виготський [2] пов'язував розвиток моральної свідомості і самосвідомості особистості з понятійним мисленням.

На думку Г.С. Костюка, формування регулюючої функції усвідомлених вимог проходить ряд етапів [3]. Спочатку норми регуляції поведінки складаються в безпосередньому співробітництві з дорослими та іншими дітьми, функціонують при постійній підтримці з їхнього боку; потім вони перетворюються у внутрішній регулятор поведінки, що діє без безпосередньої стимуляції й підкріплення з боку інших, а з власної ініціативи дитини.

А.О. Бодальов [1] стверджує, що перетворення вимог з боку дорослих, суспільства у вимоги дитини до себе

відбувається в три етапи; 1) вимушене прийняття дитиною вимог, що є зовнішніми; 2) добровільне усвідомлення прийняття дитиною вимог; 3) перетворення зовнішніх моральних вимог в особисті внутрішні вимоги дитини.

Таким чином, у зарубіжній психології моральний розвиток розглядається як процес адаптації дитини до норм і вимог суспільства, як частковий випадок соціального розвитку дитини. Згідно з вітчизняними дослідженнями моральний розвиток відбувається шляхом інтеріоризації моральних норм і правил, перетворення їх у мотиви поведінки. Засвоєння норм поведінки відбувається в процесі власної активної діяльності дитини.

Перспективою дослідження є психологічний аналіз досліджень мо-

рального розвитку в молодшому шкільному віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. Личность и общение: Избр. психол. тр. М.: Международная педагогическая академия, 1995. 326 с.
2. Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. Т.М.: Педагогика, 1982. 1. Вопросы теории и истории психологии. 448 с.
3. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 1988. 304 с.
4. Крэйн У. Теории развития. Секреты формирования личности. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 512 с.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. М.: Педагогика, 1983. Т.1. 392 с.
6. Фрейд З. Я и Оно. М.: МПО "МЕТГЭМ", 1990. 56 с.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). СПб.: Питер Ком., 1999. 608 с.